

רשימות חוברת קסא

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ תצא, הננו מוציאים לאור מאוצר רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שרשם לעצמו — חלקו הראשון של מכתב להרב יחיאל מיכל דאברוסקין (מיום כט' סיון תרצ"א, ברלין) ע"ד ריבית בבנק*, בקשר להמדובר בפרשת השבוע (תצא כג, כ-כא) ע"ד איסור ריבית.

לתועלת הלומדים, למען ירוץ בו הקורא, הנה, לאחר העתקת הרשימה בלשון אדמו"ר בעצמו בכתי"ק, בא גם פיענוח ותיבות-קישור המשולבים בין דברי הרב, וכן ציוני מראי מקומות הבאים בשוה"ג, שנערכו ע"י המו"ל, בדרך אפשר ועל אחריותם בלבד, ובפרט שעמקו וכו' דברי רבינו, כנודע.

מערכת „אוצר החסידים“

עש"ק פ' תצא, ה'תשנ"ח

ברוקלין, נ.י.

(* חלקו השני של המכתב, בענין "פשתן כבה מהר" — יצא לאור בחוברת קכד.

לי"מ דאברוסקין. כט' סיון צ"א. ברלין.

רבית בבנק.

... ע"ד רבית בבנק.

הנה בכלל ג' אופנים בזה.

(א) הקונה אַקציע של הבנק, שע"ז נעשה שותף. ואם אח"כ ישראל לוח מהבנק ומשלם רבית, הרי על קונה האַקציע אסור מלוח ברבית.

(ב) המניח מעות בבנק ומקבל כו"כ אחוזים ריוח לשנה.

(ג) הלוח מעות מהבנק, שאם בין בעלי האַקציעים ישנם גם בני"ה ה"ה לוח ברבית משותפים שגם ישראלים באמצע.

והנה שו"ת מהרי"א הלוי שמציין, השגתי לפי שעה. ולכאורה דבריו תמוהים. כי יסודו הוא דעת רש"י בהג' הרמ"א. ובאותה הג"ה גופא מסיים, שאם כותבין שטר ע"ש המלוה, אף שנעשה ע"י שליח, ה"ז רבית (וי"א אף רבית קצוצה). וא"כ בכל בנק, שהלוח שם מעות כותב שט"ח ע"ש הבנק, מה מועיל שיש דירעקטאר וכו' אתמהא.

והרי היהודי הקונה האַקציע הוא הוא הבנק, שע"י קני' זו נעשה שותף בבנק, וגם ע"ש הוא נכתב השט"ח, ולא ע"ש הדירעקטאר וכו'.

כן מה שסיים ונכרי אדעתי' דנפשי' קאעביד, אינו מובן. שהרי כל בעל אַקציע מקבל ריוח על אַקציע שלו (די'ודענד). ומהו התקון שגם הדירעקטאר ירויח, למה שהוא מקבל רבית.

ואם הכונה בשו"ת הנ"ל על אופן הב' הנ"ל, הרי גם בזה הדירעקטאר אינו מעלה ולא מוריד, כיון שהשטר נכתב משם הבנק, דהיינו משם כל בעליו, ע"ש מניח המעות.

אם לא שבשו"ת זו מטעמים אחרים נגע בזה: די'ש ברירה — שהרי גם א"י באמצע — ואם נעשה באופן שהוא רבית דרבנן דאז אמרינן יש ברירה וכו'.

ועיקר חסר מן הספר.

ואני חונה עתה בלי ספרים. וכבר דשו בה רבים וגדולים. ופרץ ההיתר בזה. וכבר ערערו וצעקו ע"ז.

ומדובר בזה: שואל ומשיב מה"ק ח"ג סל"א. חת"ס ח"ו סכ"ו.

מהר"ם שי"ק יו"ד סקנ"ח. מהרש"ם ח"ב. ח"א יו"ד סל"א. ס"כ. וח"ד סקל"ח. בית יצחק קו"א סל"ב. הרי בשמים מה"ת סקט"ו. מנחת פתים סק"ס. אמרי יושר סקפ"ט.

ובאופן הב' שהוא היותר שכיח. אם ראובן שהוא בעל המעות יתנם במתנה גמורה לשמעון (ויכול ליקח משמעון שטר כנגד סכום זה, שיהי' בטוח), ואח"כ יעשנו שמעון לראובן שליח להניח המעות בבנק, ויתנו ביניהם שאין כל אחריות על ראובן. ואז כיון שהאחוזים הם של ראובן, והקרן של שמעון, אין כאן רבית, שאין רבית אלא מלוה למלוה. ובאופן זה הרי גם לא התנה בעל הכסף שילוה ברבית. ובלבד שלא יהי' ראובן סמוך על שולחנו של שמעון. ויל"ע בכ"ז.

ויעוין בריטב"א ב"מ (סט:) כמה שחילק בין ב' הלשונות דשכר אמירה ורבית דקאתי מלוה למלוה.

וכמדומה שרמ"ל גינצ' נ"י חתנו של אדמהרשנ"ע, הי' כותב עפ"י הוראה מליוב' "עפ"י היתר עיסקא כתקון רז"ל". אלא שבנדון דידי' גרע שהי' בעה"ב יחיד. משא"כ ברוב הבנקים דעתה שגם א"י באמצע. ואפשר לצרף הסברה דיש ברירה. גם הא דכל שאין הבעלים ידועים לאו אחיך מיקרי (והוא ממהרי"ט. הובא בחו"ד). וצ"ע בכל הנ"ל.

להרב יחיאל מיכל דאברוסקינ. כט' סיון תרצ"א. ברלין.

בענין רבית בבנק.

... ע"ד רבית בבנק.

הנה בכלל יש ג' אופנים בזה.

(א) הקונה אַקציע (= מני") של הבנק, שעיי"ז נעשה שותף בבנק. ואם אח"כ ישראל לזה מעות מהבנק ומשלם רבית, הרי על קונה האַקציע (שהוא שותף בבנק) יש איסור מלוה ברבית.

(ב) המניח מעות בבנק, ובעבור זה מקבל מהבנק כך וכך אחוזים ריוח לשנה.

(ג) הלוח מעות מהבנק ומשלם רבית, שאז, אם בין בעלי האַקציעם ישנם גם בני", הרי הוא לוח ברבית מכמה שותפים (הבנק וכל בעלי המניות) שגם ישראלים באמצע.

והנה שו"ת מהרי"א הלוי שמציין במכתבו, השגתי לפי שעה, ולכאורה דבריו תמוהים. כי: יסודו להתיר — הוא דעת רש"י שהובאה בהגהת הרמ"א² שמותר ללוות ברבית ע"י שליח. והרי באותה הגה"ה גופא מסיים³, שאם כותבין שטר על שם המלוה, אף שנעשה ע"י שליח, הרי זה רבית (ויש אומרים אף רבית קצוצה⁴). וא"כ, בכל

(1) ח"ב סי' נד. — ושם: "כבר נודע מה שהאריכו הפוסקים ביו"ד סי' ק"ס סעיף ט"ז בהג"ה בדין רבית על ידי שליח. ולפענ"ד נראה דגם הפוסקים האוסרים מודו בנ"ד, דהרי ליכא כאן שום ענין שליחות לא מהמלוה ולא מהלוה, דהרי מעולם לא דיבר המלוה עם הדירעקטור שום דיבור מהלואה .. אין שם אחריות דנפשי' על הדירעקטור ולא על הקאסירער .. ומעולם לא נעשה אחד מהם לא לוח ולא מלוה, כי אם הבנק מקבלת המעות ועושה בהם מו"מ ע"פ עצת מנהיגי הבנק וכו'" (ומבואר בזה באחרונים, שהבנק הוא "גוף משפטי", ולא שייך בו דין מלוה או לוח. — וכנראה שרבינו חולק על הגדרה זו, וס"ל שבעלי המניות הם הם הבנק, כדלקמן בפנים).

(2) יו"ד סק"ס סט"ז. — ושם: "י"א דמותר לישראל לומר לחבירו ישראל לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית ומותר לתת אח"כ הרבית לשליח להביאו לו, דלא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לוח למלוה, והשליח אינו עושה שום איסור, דהאי רבית לאו דידי' הוא, ואי משום ששלוחו של אדם כמותו, אין שליח לדבר עבירה .. (מרדכי בשם רש"י) וכן עיקר."

(3) ושם: "אבל אם שליח המלוה הלוח ללוה ברבית ועשה שטר על שם המלוה הוה כאילו הלוח לו המלוה עצמו ואסור .. דהשטר עביד לי' עיקר הלואה והוא נכתב על שם המלוה."

(4) ראה חו"ד ליו"ד שם (ביאורים סק"ח).

בנק, שהלוה שם מעות כותב שטר חוב ע"ש הבנק, מה מועיל שיש דירעקטאר (מנהל הבנק) וכו'?! אתמהא.

וליתר ביאור — שהרי היהודי הקונה האקציע, הוא הוא הבנק, כיון שע"י קני' זו נעשה היהודי שותף בבנק. ובמילא, גם על שמו הוא (של היהודי) נכתב השטר חוב, ולא על שם הדירעקטאר וכו'.

וכן מה שסיים בשו"ת מהרי"א הלוי הנ"ל שמנהלי הבנק מקבלים חלק מהריוח, ונכרי אדעתי' דנפשי' קא עביד — אינו מוכן. שהרי כל בעל אקציע מקבל ריוח על אקציע שלו (הנקרא 'דיודענד' (= חלוקת הריוח)). ומהו התיקון בכך שגם הדירעקטאר ירויח, למה שהוא (היהודי) מקבל רבית!?

ואם הכונה בשו"ת הנ"ל על אופן הב' הנ"ל (שאינו קונה מניות בבנק, אלא מניח מעות בבנק ומקבל אחוזי ריוח) — הרי גם בזה הדירעקטאר אינו מעלה ולא מוריד, כיון שהשטר (שנותן לו הבנק על מעותיו) נכתב משם הבנק, דהיינו משם כל בעליו (שביניהם גם יהודים שיש להם מניות בבנק), על שם מניח המעות.

אם לא שבשו"ת זו — מטעמים אחרים נגע בזה, וכמו: הטעם דיש ברירה — שהרי גם אינו יהודי באמצע, וחשיב כאילו נתברר שהרבית שמשלם הבנק למלוה היהודי באה מממון לוח אינו יהודי, וכן הרבית שמשלם הלוח היהודי מגעת למלוה אינו יהודי — ורק אם נעשה באופן שהוא רבית דרבנן, דאז אמרינן יש ברירה וכו' (משא"כ באופן שהוא רבית מדאורייתא, דאז אין ברירה)⁵.

וא"כ, העיקר חסר מן הספר.

ואני חונה עתה בלי ספרים. וכבר דשו בה רבים וגדולים. ופרץ ההיתר בזה. וכבר ערערו וצעקו על זה.

ומדובר בזה בספרים דלקמן: שואל ומשיב מה"ק ח"ג סל"א. חת"ס ח"ו סכ"ו. מהר"ם שי"ק יו"ד סקנ"ח. מהרש"ם ח"ב. ח"א יו"ד סל"א. ס"כ. וח"ד סקל"ח. בית יצחק קו"א סל"ב. הרי בשמים מה"ת סקט"ו. מנחת פתים סק"ס. אמרי יושר סקפ"ט⁶.

והנה, באופן הב' (שמניח מעות בבנק ומקבל אחוזי ריוח) שהוא

(5) ראה ביצה לת, רע"א. אנציק' תלמודית ערך ברירה ע' רכא. וש"נ.

(6) תוכן דבריהם הובא בספר ברית יהודה (ירושלים תשל"ט) פ"ל. וראה גם ספר תורת

רבית (ירושלים תשמ"ט) ע' שמז"ח.

היותר שכיח, יש למצוא תיקון לדבר — אם ראובן, שהוא בעל המעות, יתנם (להמעות) במתנה גמורה לשמעון (ויכול ליקח משמעון שטר כנגד סכום זה, שיהי בטוח שלא יפסיד מעותיו), ואח"כ יעשנו שמעון לראובן שליח להניח המעות בבנק (ואחוזי הריוח יהי של ראובן), ויתנו ביניהם שאין כל אחריות על ראובן על הקרן (שלכן אין לראובן שום בעלות על הקרן).

ואז, כיון שהאחוזים הם של ראובן, והקרן של שמעון, אין כאן רבית, שהרי אין איסור רבית אלא על רבית הבאה מלוה למלוה, משא"כ כאן שהמלוה הוא שמעון, והרבית שמשלם הלוה מגעת לראובן. ובאופן זה יש יתרון נוסף — שהרי גם לא התנה בעל הכסף שילווה ברבית (כיון ששמעון — שהוא בעל הכסף — לא דיבר מאומה עם הבנק).

ובלבד שלא יהי ראובן סמוך על שולחנו של שמעון (כי, כאשר ראובן סמוך על שולחנו של שמעון, נמצא, שגם שמעון מרויח מאחוזי הריוח — רבית — שמקבל ראובן)⁸.

ויש לעיין בכל זה.

ויעויין בריטב"א ב"מ (סט, ב) במה שחילק בין ב' הלשונות ד"שכר אמירה", ורבית דקאתי מלוה למלוה⁹.

וכמדומה שר' משה לייב גינצבורג נ"י, חתנו של אדמו"ר מהר"ש נ"ע, הי' כותב — עפ"י הוראה מליובאוויטש — "עפ"י היתר עיסקא כתקון רז"ל".

אלא שבנדון דידי' גרע יותר — לפי שהי' בעה"ב יחיד, ולכן הוצרך להיתר עיסקא דוקא, משא"כ ברוב הבנקים דעתה שיש גם אינו יהודי באמצע, ואפשר לצרף הסברה דיש ברירה, כנ"ל. ואפשר

(7) ראה ב"מ נט, ב: "אמר רבא שרי לי' לאיניש למימר לי' לחברי' הילך ד' זוזי ואוזפי' לפלניא זוזי, לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה".

(8) ראה גם שו"ע שם: "מותר לומר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוני ואפי' לבן המלוה מותר לומר כן, והוא שיהא גדול ואינו סמוך על שולחן אביו".

(9) ושם, בביאור מימרא הב' דרבא, "שרי לי' לאיניש למימר לי' לחברי' שקיל לך ארבעה זוזי וא"ל לפלוני לאוזפן זוזי, מ"ט שכר אמירה קא שקיל": "וה"ה נמי דמצי למימר לי' משום טעמא דלא אסרה תורה אלא משום רבית הבאה מלוה למלוה. . אלא אפילו טפי איכא דאפילו משום רבית כלל לא יהי' הנהו זוזי דהא לא יהיבנו למלוה, אבל מעיקרא ריבית מיהא שקיל מלוה אבל לא בא מיד הלוה, אבל הכא אפילו ריבית ליכא כלל, הילכך שייך למימר האי טעמא דשכר אמירה הוא דשקיל".

לצרף גם הא דכל שאין הבעלים ידועים לאו אחיך מיקרי, ואין זה בכלל האיסור ד"לא תשיך לאחיך"¹⁰ דוקא (והוא ממהרי"ט¹¹). הובא בחור"ד¹²).

וצ"ע בכל הנ"ל.

(10) תצא כג, כ.

(11) חיר"ד סל"ט.

(12) ליר"ד סק"ס שם (ביאורים סק"י).